

Barbara Konecka-Szydłowska

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
e-mail: bako@amu.edu.pl*

Najmniejsze miasta w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego

Zarys treści: Głównym celem opracowania jest określenie roli najmniejszych miast w układach regionalnych oraz zbadanie stopnia ich zróżnicowania na skali kontinuum miejsko-wiejskiego na podstawie wybranych wskaźników miejskości. Przedmiotem badań jest 16 najmniejszych miast, zlokalizowanych po jednym w każdym z województw. Zakres czasowy opracowania zasadniczo obejmuje rok 2015. Postępowanie badawcze służące realizacji głównego celu pracy składa się z kilku etapów. W etapie pierwszym omówiono w sposób syntetyczny podstawowe założenia teoretyczne koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego. W etapie drugim przeprowadzono ogólną charakterystykę najmniejszych miast w układach regionalnych. W zasadniczym, trzecim etapie pracy wykonano klasyfikację miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego na podstawie przyjętych wskaźników miejskości. W etapie czwartym zaprezentowano studium przypadku i opisano poziom miejskości najmniejszego i zarazem nowego miasta Kołaczyce. Klasyfikacja ośrodków na podstawie syntetycznego wskaźnika miejskości pozwala stwierdzić, że najmniejsze miasta w układach regionalnych wykazują niezbyt silne zróżnicowanie na skali kontinuum miejsko-wiejskiego i charakteryzują się przeciętnym natężeniem cech miejskich.

Słowa kluczowe: kontinuum miejsko-wiejskie, najmniejsze miasta, układy regionalne

Wprowadzenie

Dychotomiczny podział jednostek osadniczych na miasto i wieś jako zdecydowanie różne jednostki pod względem morfologicznym, instytucjonalnym i funkcjonalnym ukształtowany został najprawdopodobniej w feudalizmie i wynikał z historycznego podziału funkcji – rolniczych dla wsi i głównie pozarolniczych dla miast (Berndt 1978, Zagożdżon 1988). Wraz z rozwojem kapitalizmu i industrializacji zaczęło się różnicowanie funkcjonalne wsi. W XIX w. pojawiały się kolonie robotnicze i strefy podmiejskie wokół większych miast. Wzmocniły się również procesy koncentracji działalności nierolniczej, co dało szansę ewolucji osiedli wiejskich w ośrodki miejskie (Golachowski 1964, Stanny i in. 2017). Problem z dychotomicznym podziałem jednostek osadniczych, dostrzeżony pod

koniec XIX w., stał się podstawą do zaistnienia przejściowej formy osadniczej między miastem a wsią, którą niemiecki geograf Ratzel (1981) nazwał „osiedlem przejściowym”. W polskiej literaturze przedmiotu osiedla tego typu wyodrębniła w latach 70. XX w. Kielczewska-Zalewska (1972). Krytyka dychotomicznego pojmowania jednostek osadniczych w ujęciu miasto-wieś przyczyniała się do rozwoju koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego, która zakłada występowanie form o pośrednim charakterze między miastem a wsią. We współczesnej geografii koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego wyraża odejście od dychotomicznego podziału typów społecznych na rzecz uchwycenia różnic sposobów i warunków życia społeczeństw w różnych kategoriach i typach miejscowości czy badania trendów i kierunków koncentracji ludności w miastach (Gierańczyk, Kluba 2008). Kontinuum miejsko-wiejskim w aspekcie powiązania systemu osadniczego z funkcjonowaniem zamieszkałych tam społeczności od lat w sposób problemowy i metodyczny zajmują się przedstawiciele nauk geograficznych (m.in. Golachowski 1964, Dziewoński 1971, Kielczewska-Zaleska 1972, Kirk 1980, Jąłowicki 1987, Zagożdżon 1988, Chojnicki, Czyż 1989, Korcelli, Gawryszewski (red.) 1989, Maik 1992, Sokołowski 1999, Szmytkie 2014).

Tematyka koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego nierozzerwalnie związana jest z problematyką małych miast. W Polsce, zwłaszcza w grupie najmniejszych miast, jest wiele takich, które nie różnią się od jednostek wiejskich, i odwrotnie w grupie wsi (zlokalizowanych w szczególności na obszarach aglomeracyjnych) występują takie, które mają charakter miejski (Chojnicki, Czyż 1989, Sokołowski 1999, Drobek 2005, Ponikowski 2011).

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest określenie roli najmniejszych miast w układach regionalnych oraz zbadanie stopnia ich zróżnicowania na skali kontinuum miejsko-wiejskiego na podstawie wybranych wskaźników miejskości. Przedmiotem badań jest 16 najmniejszych miast, zlokalizowanych po jednym w każdym z województw. Zakres czasowy opracowania zasadniczo dotyczy roku 2015. Postępowanie badawcze służące realizacji głównego celu pracy składa się z następujących etapów. W etapie pierwszym omówiono w sposób syntetyczny podstawowe założenia teoretyczne koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego. W etapie drugim przeprowadzono ogólną charakterystykę najmniejszych miast w układach regionalnych. W zasadniczym, trzecim etapie pracy wykonano klasyfikację miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego na podstawie przyjętych wskaźników miejskości. W etapie czwartym zaprezentowano studium przypadku i opisano poziom miejskości najmniejszego i zarazem nowego miasta Kołaczyce w województwie podkarpackim.

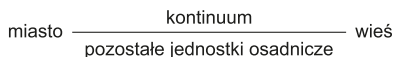
Założenia koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego

W sensie ogólnym przez pojęcie „kontinuum” rozumie się: „ciągły, uporządkowany zbiór nieskończonej liczby elementów przechodzących jeden w drugi” (Słownik... 1989, s. 385). W badaniach naukowych kontinuum miejsko-wiejskie jest rozumiane i stosowane dwojako. Ujęcie pierwsze zakłada, że jest to metoda

klasyfikacji struktury sieci osadniczej i kierunków jej transformacji. Drugie natomiast traktuje kontinuum jako narzędzie opisu procesu zmian społecznych na skali miejskości-wiejskości (Johnston i in. 1993). Na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej według Chojnickiego i Czyż (1989) wyróżnia się co najmniej dwa ujęcia kontinuum miejsko-wiejskiego. Pierwsze z nich zakłada, że wieś i miasto to dwie krańcowe formy osadnictwa, pomiędzy którymi występują jednostki o charakterze przejściowym, mające pewne własności obu tych form o różnym stopniu natężenia (ryc. 1). Ujęcie to wprowadza konieczność ustalenia modelu pojęciowego (wzorca) dwóch krańcowych form: miasta i wsi, a kontinuum jest zbiorem osiedli nieodpowiadających definicji miasta ani wsi. Ustalenie takiego modelu (wzorca) wiąże się najczęściej z pewnymi trudnościami metodologicznymi. Drugie ujęcie kontinuum zakłada istnienie ciągu jednostek osadniczych różniących się występowaniem i natężeniem cech (własności) właściwych dla miasta lub wsi (ryc. 2). Określenie i podział cech na miejskie i wiejskie opiera się na wieloaspektowej charakterystyce zmienności różnorodnych własności, np. ekonomicznych, infrastrukturalnych, kulturowych. W tym ujęciu kontinuum jest rozumiane jako część skali wektorowej, której krańce wskazują na natężenie typowych cech miejskich lub wiejskich (Chojnicki, Czyż 1989, por. Sokołowski 1999, Falkowski, Brodowski 2008, Szmytkie 2014, Stanny i in. 2017).

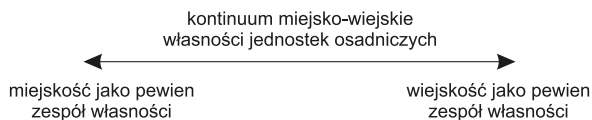
Sporo uwagi kontinuum miejsko-wiejskiemu w swoich pracach poświęca Sokołowski (1992 1999). Wyróżnia on trzy znaczenia kontinuum miejsko-wiejskiego (Sokołowski 1999, s. 36): 1) proces przeobrażeń jednostek osadniczych, w którym osiedla „przemieszczają się” na osi wieś–miasto, przy czym nie każda wieś ostatecznie przekształci się w miasto, na ogół zatrzymując się na jednym z pośrednich etapów rozwoju, 2) rodzaj skali wiejskości-miejskości, na której znajdują się wszystkie jednostki osadnicze, przy czym miejsce danej jednostki na tej skali uzależnione jest od zmiennego w czasie poziomu wykształcenia atrybutów miejskości, 3) zbiór jednostek osadniczych lub społeczności, które nie odpowiadają definicjom miasta ani wsi, czyli środkowa część skali kontinuum.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego ma nie tylko wymiar przestrzenny (na osi miejskości-wiejskości), lecz także odpowiednią treść zawartą w procesach urbanizacji i modernizacji, którym kontinuum podlega. Sokołowski (1999) wyróżnia dwa pojęcia urbanizacji: urbanizację *sensu largo* i odnosi ją głównie do wsi i osiedli zurbanizowanych oraz urbanizację *sensu stricto* przypisaną do miast i semimiast. Wydzielone

Ryc. 1. Kontinuum miejsko-wiejskie jako zbiór jednostek osadniczych o charakterze przejściowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Chojnickiego i Czyż (1989).

Ryc. 2. Kontinuum miejsko-wiejskie jako rodzaj skali prezentującej natężenie miejskości lub wiejskości

Źródło: opracowanie własne na podstawie Chojnickiego i Czyż (1989).

pojęcia urbanizacji opisane są za pomocą odmiennego zbioru atrybutów. Z kolei modernizacja jest procesem unowocześnienia organizacji i zarządzania, planowania i zagospodarowania przestrzennego zarówno na wsi, jak i w mieście. Jest wynikiem rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa i konsekwencją m.in. industrializacji i urbanizacji. Jej efektem są zmiany zarówno w unowocześnieniu przedsiębiorstw rolniczych, przemysłowych, usługowych, środków transportu, organizacji pracy, jak i w fizjonomii miast i wsi (Falkowski, Brodowski 2008). Podobnie zdaniem Bańskiego (2008) pojęcie kontinuum miejsko-wiejskiego może dotyczyć zmienności form przestrzennych oraz pewnych procesów w nich zachodzących. Odnosi się do pośrednich form osadniczych leżących pomiędzy dwoma biegunami: miastem i obszarem wiejskim. Według autora zasada kontinuum przyjmuje stałą zmienność i nie ma granic, dzięki czemu można wyróżnić pewne elementy składowe o rozmytych granicach: miasto, strefę podmiejską i obszary wiejskie, co odpowiada modelowi: centrum–strefa przejściowa–peryferie.

Zawarta w niniejszym opracowaniu analiza najmniejszych miast w układach regionalnych przy zastosowaniu koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego nawiązuje do ujęcia zaproponowanego przez Chojnickiego i Czyż (1989, s. 140), które pozwala rozpatrywać kontinuum jako „wieloaspektowy ciąg zmian własności jednostek osadniczych, uporządkowanych według ich wielkości wzrastającej lub malejącej, które wyznaczają w określonym stopniu miejsko-wiejski charakter tych jednostek” (drugie ujęcie kontinuum miejsko-wiejskiego).

Charakterystyka ogólna najmniejszych miast w układach regionalnych

Ogólna charakterystyka społeczno-gospodarcza najmniejszych miast w układach regionalnych przedstawia się następująco: liczba mieszkańców opisywanych miast jest zróżnicowana i waha się od 924 osób (Wyśmierzyce) do 1994 (Szadek), przy średniej na poziomie 1455 mieszkańców. Należy zaznaczyć, że według stanu na 2015 r. ani jeden ośrodek nie przekroczył liczby 2 tys. mieszkańców, która teoretycznie uznawana jest za wartość minimalną braną pod uwagę w procedurze nadawania praw miejskich w Polsce (jest to ślad decyzji Międzynarodowego Kongresu Statystycznego z 1887 r., podczas którego przyjęto za podstawę wyróżniania miast graniczną liczbę 2 tys. mieszkańców). Tak nieduża liczba mieszkańców powoduje, że badane ośrodki koncentrują niewielką liczbę ludności miejskiej danego regionu, której udział wynosi od 0,34% (Ujazd) do zaledwie 0,03% (Wyśmierzyce). Udziały te są również pochodną wielkości największego miasta w regionie. Największa rozpiętość pomiędzy skrajnymi pod względem liczby ludności ośrodkami miejskimi, wyrażona stosunkiem miasta największego do najmniejszego, występuje w województwie mazowieckim i wynosi 1884,3, a najmniejsze dysproporcje odnotowano w województwie opolskim na poziomie 69,4 (tab. 1).

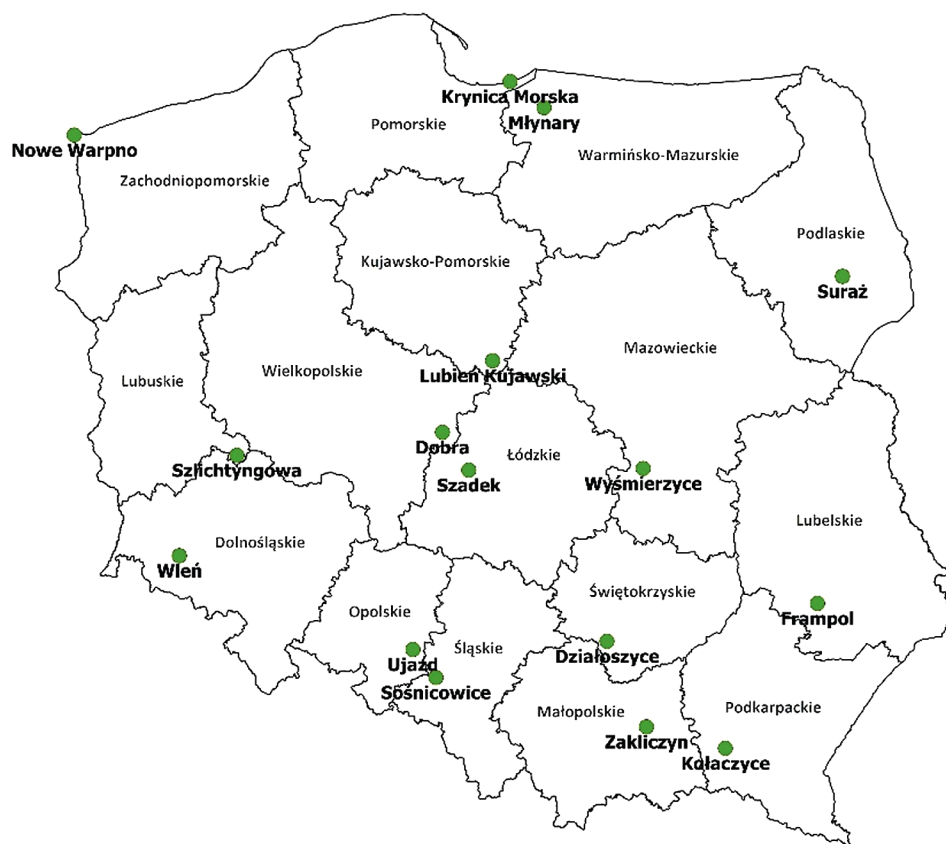
Charakterystyczną wspólną cechą większości najmniejszych miast jest peryferyjne położenie w regionalnych systemach osadniczych (względem ośrodka

Tabela 1. Ogólna charakterystyka najmniejszych miast w układach regionalnych

Województwo	Najmniejsze miasto	Powiat	Ludność w 2015 r.	Stosunek miasta największego do najmniejszego	% ludności miejskiej regionu	Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2013 r.
Dolnośląskie	Wleń	lwówecki	1831	346,9	0,09	bardzo niski
Kujawsko-pomorskie	Lubień Kujawski	włocławski	1404	253,1	0,11	przeciętny
Lubelskie	Frapol	biłgorajski	1457	246,6	0,15	bardzo niski
Lubuskie	Szlichtyn-gowa	wschowski	1317	107,5	0,20	niski
Łódzkie	Szadek	zduńsko-wolski	1994	348,8	0,13	bardzo niski
Małopolskie	Zakliczyn	tarnowski	1661	458,7	0,10	wysoki
Mazowieckie	Wyśmierzyce	białobrzeski	924	1884,3	0,03	przeciętny
Opolskie	Ujazd	strzelecki	1747	69,4	0,34	bardzo niski
Podkarpackie	Kołaczyce	jasielski	1416	128,8	0,16	niski
Podlaskie	Suraż	białostocki	999	292,8	0,14	bardzo niski
Pomorskie	Krynica Morska	nowodwor-ski	1323	345,6	0,09	bardzo wysoki
Śląskie	Sośnicowice	gliwicki	1843	162,8	0,05	przeciętny
Świętokrzyskie	Działoszycy	pińczowski	944	206,3	0,17	bardzo niski
Warmińsko-mazowieckie	Młynary	elbląski	1806	95,6	0,21	bardzo niski
Wielkopolskie	Dobra	turecki	1416	382,3	0,07	niski
Zachodniopomorskie	Nowe Warpno	policki	1212	332,1	0,10	niski

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, Konecka-Szydłowska, Perdał (2017).

głównego i/lub w sąsiedztwie granicy administracyjnej województwa), które w dużym stopniu implikuje poziom rozwoju społeczno-gospodarczego omawianych ośrodków (ryc. 3). Jak stwierdzają Konecka-Szydłowska i Perdał (2017, s. 37) „Wyraźna koncentracja małych miast o wysokim i bardzo wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego występuje wokół dużych miast – ośrodków regionalnych i krajowych (...), co może świadczyć o pozytywnym wpływie oddziaływania tych ośrodków na ośrodki lokalne. Tym samym można zakładać, że bliskość geograficzna (fizyczna i czasowa) silnych ośrodków miejskich indukuje w małych miastach pozytywne efekty rozwojowe. Dlatego szereg małych miast (...) w obszarach stykowych (peryferyjnych) województw położonych relatywnie daleko od silnych ośrodków regionalnych cechuje się niskim bądź bardzo niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego”. Wyniki badań dotyczące poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego małych miast liczących do 10 tys. mieszkańców, przy wykorzystaniu 11 wskaźników odnoszących się do aspektów: ludnościowego, gospodarczego oraz poziomu i warunków życia, pozwalają stwierdzić, że na tle badanego zbioru jednostek zdecydowana większość najmniejszych miast

Ryc. 3. Najmniejsze miasta w układzie regionalnym kraju (wg stanu na 31.12.2015 r.)
 Źródło: opracowanie R. Perdał.

w układach regionalnych charakteryzuje się bardzo niskim lub niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego (tab. 1). Na tym tle pozytywnie wyróżniają się dwa ośrodki: Krynica Morska o bardzo wysokim i Zakliczyn o wysokim poziomie rozwoju (Konecka-Szydłowska, Perdał 2017).

Niektóre z najmniejszych miast, pomimo swojego niewielkiego potencjału ludnościowego i gospodarczego, są przedmiotem prac naukowych z zakresu geografii, gospodarki przestrzennej czy architektury i urbanistyki. Wydaje się, że spośród badanych miast w największym stopniu na łamach „Biuletynu Szadkowskiego” (red. T. Marszał) opisane zostało miasto Szadek położone w województwie łódzkim. Czasopismo ukazuje się regularnie od 2001 r., wydawane jest przez Uniwersytet Łódzki przy współpracy Urzędu Miasta i Gminy Szadek. Zakres tematyczny publikowanych prac obejmuje zarówno problematykę środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, zagadnienia rozwoju społeczno-ekonomicznego, jak i szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. Do innych opracowań należą artykuły: Sulimy (2012) na temat wybranych aspektów rewitalizacji urbanistycznej

miasta Suraż w województwie podlaskim i Zaniewskiej i in. (2013) koncentrujących się na opisie zabytkowego układu urbanistycznego Frampola w województwie lubelskim jako jednego z nowych miast. Wśród kompleksowych opracowań na temat zbioru najmniejszych miast wymienić można publikacje: Drobka (2005) i Ponikowskiego (2011). W pierwszej z prac Autor rozpatruje zbiór najmniejszych miast w aspekcie posiadanych przez nie kryteriów miejskości, dochodząc do wniosku, że większość z nich ich nie ma lub ma w niewielkim stopniu. Druga praca poświęcona jest ocenie siły ekstruzji potencjałów najmniejszych miast w Polsce na tle ich wielkości mierzonej liczbą ludności. Z badań przeprowadzonych przez autora wynika, że pozytywnie wyróżniającym się miastem z bardzo wysokim potencjałem rozwojowym jest pełniąca funkcje turystyczno-mieszkalniowe Krynica Morska.

Klasyfikacja miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego na podstawie wskaźników miejskości

W badaniach poziomu miejskości (poziomu urbanizacji) punktem wyjścia jest wyodrębnienie charakteryzujących go aspektów i zestawu wskaźników opisujących każdy aspekt. Uwzględnienie w miarę możliwości jak największej liczby aspektów miejskości pozwala na precyzyjne umiejscowienie danego ośrodka na skali kontinuum miejsko-wiejskiego oraz identyfikację jednostek faktycznie miejskich (Sokołowski 1999, Szmytkie 2014). W pracach poświęconych analizie kontinuum miejsko-wiejskiego stosowano dotychczas różne aspekty miejskości i odpowiadające im wskaźniki. Przykładowo Chojnicki i Czyż (1989) spośród 20 cech i wskaźników za diagnostyczne uznali tylko 3 odnoszące się wyłącznie do aspektu ekonomicznego. Z kolei Szymańska (1992) za diagnostyczne uznała 6 cech odnoszących się do aspektów: ekonomicznego, ludnościowego i społecznego. Zdaniem Sokołowskiego (1999) największe znaczenie w określeniu poziomu miejskości ośrodków mają aspekty: ludnościowy, funkcjonalny, infrastrukturalny oraz stopień centralności ośrodka. Drobek (1999) w analizie cech miejskich miast zdegradowanych zastosował cztery aspekty: ludnościowy, funkcjonalny, infrastrukturalny i morfologiczny. Natomiast Szmytkie (2006) wprowadził jako odpowiedniki aspektów miejskości powszechnie obowiązujące kryteria identyfikacji miast: statystyczne, funkcjonalne i fizjonomiczne.

W niniejszej pracy pozycję najmniejszych miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego ustalono poprzez analogię do określenia poziomu urbanizacji, który zwyczajowo rozpatruje się w układzie czterech aspektów (płaszczyzn). Z tą różnicą, że ze względu na ograniczoną dostępność danych (np. na temat miejskiego stylu życia czy sposobów spędzania czasu wolnego) i trudności we wskaźnikowaniu zrezygnowano z analizy aspektu społecznego. Wskaźniki charakteryzujące ten aspekt można zapewne uzyskać w trakcie bezpośrednich badań terenowych, jednak takich w niniejszej analizie nie zaplanowano. Ostatecznie badanie najmniejszych miast w układach regionalnych przeprowadzono w odniesieniu do trzech

Tabela 2. Wykaz wskaźników w układzie aspektów miejskości

Aspekt miejskości (wiejskości)	Wskaźnik	Interpretacja
Demograficzny	liczba mieszkańców (2015)	stymulanta
	dynamika liczby mieszkańców 1995–2015	stymulanta
	wskaźnik feminizacji (2015)	stymulanta
Ekonomiczny	dojazdy do pracy – stosunek liczby przyjeżdżających do liczby wyjeżdżających (2011)	stymulanta
	liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców (2015)	stymulanta
	udział podmiotów usługowych w % (2015)	stymulanta
Przestrzenny	udział użytków rolnych w ogóle powierzchni w % (2015)	destymulanta
	gęstość zaludnienia w os./km ² (2015)	stymulanta
	udział mieszkań wyposażonych w sieć wodociągową w % (2015)	stymulanta

Źródło: opracowanie własne.

aspektów: demograficznego, ekonomicznego i przestrzennego, traktowanych jako aspekty miejskości (wiejskości). Aspekt demograficzny miejskości opisano za pomocą ogólnej liczby ludności i jej dynamiki oraz wskaźnika feminizacji. W zakresie aspektu ekonomicznego posłużono się dojazdami do pracy, liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców i udziałem podmiotów usługowych. Aspekt przestrzenny scharakteryzowano za pomocą udziału użytków rolnych, gęstości zaludnienia i wybranego elementu infrastruktury w postaci sieci wodociągowej (tab. 2). Należy podkreślić, że dobór i interpretacja wskaźników w dużej mierze stanowią pochodną podobnych analiz w pracach innych autorów (w tym takich, do których nawiązano w artykule), ale wynikają również z powszechnej wiedzy, np. z faktu występowania wyższej wartości wskaźnika feminizacji na obszarach miejskich czy posiadania przez dobrze funkcjonujący ośrodek miejski wykształconych funkcji w zakresie rynku pracy, na co wskazuje wskaźnik dojazdów do pracy.

Wskaźniki cząstkowe (proste) wykorzystane do opisu poszczególnych aspektów miejskości mają charakter inferencyjny. Wskaźnik inferencyjny stanowi pewną własność realną (cechę obserwowalną), która konkretyzuje, tj. nadaje sens empiryczny własności (cesze) nieobserwowalnej obiektów konceptualnych. Metoda wskaźnikowa stosowana powszechnie na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej jest więc sposobem realistycznej konceptualizacji rzeczywistości (Babbie 2004, Nowak 2007, Czyż 2016). Wśród wskaźników miejskości można wyróżnić tzw. wskaźniki pozytywne, czyli stymulanty poziomu miejskości, i wskaźniki negatywne, czyli destymulanty poziomu miejskości, które traktuje się jako antonimy stymulant poziomu wiejskości. W przypadku stymulant wzrost wartości wskaźnika oceniany jest pozytywnie, a w odniesieniu do destymulant negatywnie. Destymulanty są wskaźnikami zdarzeń niepożądanych z punktu widzenia poziomu miejskości i są symptomami nieprawidłowości w procesie rozwoju jednostek miejskich (Chojnicki, Czyż 1989, Appenzeler 2011, Czyż 2016). Na podstawie wartości wskaźników cząstkowych konstruuje się jeden syntetyczny (złożony) wskaźnik miejskości. Podejście związane z konstrukcją wskaźnika

syntetycznego w celu określenia poziomu miejskości danej jednostki terytorialnej w odniesieniu do układów regionalnych zastosowali w swoich badaniach m.in. Chojnicki i Czyż (1989) w badaniu małych miast regionu poznańskiego na skali kontinuum miejsko-wiejskiego, Szymańska (1992) w analizie miast województw: bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego czy Sokołowski (1992, 1999) dla miast całego kraju oraz Szmytkie (2006) w analizie stopnia rozwoju cech miejskich najmniejszych polskich miast.

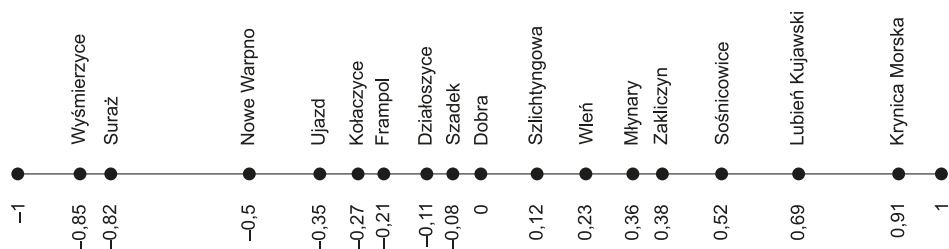
Wskaźnik syntetyczny dotyczy wielocechowego opisu zjawiska i może stanowić średnią wskaźników cząstkowych. Zastosowanie wskaźnika syntetycznego wymaga uprzedniej normalizacji wskaźników cząstkowych np. za pomocą standaryzacji. W tym przypadku w celu konstrukcji syntetycznego wskaźnika miejskości wykorzystano powszechnie stosowany na gruncie nauk geograficznych wskaźnik sformułowany przez J. Perkała, który stanowi średnią arytmetyczną wartości standaryzowanych (Perkal 1953, Kostrubiec 1965, Smith 1972, Runge 2007, Czyż 2016). Na podstawie kształtowania się wartości syntetycznego wskaźnika miejskości analizuje się zróżnicowanie najmniejszych miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego i dokonuje ich klasyfikacji.

Wykorzystane w analizie wskaźniki poziomu miejskości najmniejszych miast mają różny zakres zmienności i różne współczynniki zmienności przestrzennej. W tabeli 3 zestawiono najmniejsze miasta charakteryzujące się najniższą i najwyższą wartością analizowanych wskaźników. W analizowanym zbiorze miast wyróżnia się Krynica Morska, która przyjmuje dwukrotnie maksymalne wartości wskaźników miejskości w ramach aspektu ekonomicznego oraz, co ciekawe, dwukrotnie minimalne w zakresie aspektu przestrzennego, przy czym jeden ze wskaźników ma charakter destymulacyjny. Liderem pod względem częstotliwości osiągnięcia najmniejszych wartości wskaźników jest miasto Wyśmierzyce, najmniejsze w badanym zbiorze. Największy zakres zmienności wyrażony współczynnikiem zmienności (w %) i zarazem największe różnice przestrzenne w zbiorze najmniejszych miast wykazuje wskaźnik dojazdów do pracy i wskaźnik gęstości zaludnienia (odpowiednio powyżej 112,0% i 85%). Najmniejszy zakres zmienności

Tabela 3. Największe i najmniejsze wartości wskaźników dla badanych miast

Wskaźnik	Wartość największa	Wartość najmniejsza
Liczba mieszkańców (2015)	Szadek – 2024	Wyśmierzyce – 921
Dynamika liczby mieszkańców 1995–2015	Zakliczyn –107	Działoszyce – 81
Wskaźnik feminizacji (2015)	Sośnicowice – 129	Wyśmierzyce – 92
Dojazdy do pracy – stosunek liczby przyjazdów do wyjazdów (2011)	Lubień Kujawski – 5,4	Nowe Warpno – 0,0
Liczba podmiotów na 1000 mieszkańców (2015)	Krynica Morska – 351	Kołaczyce – 72
Udział podmiotów usługowych w % (2015)	Krynica Morska – 85,1	Nowe Warpno – 60,8
Udział użytków rolnych w ogóle powierzchni w % (2015)	Ujazd – 86,7	Krynica Morska – 5,9
Gęstość zaludnienia w os./km ² (2015)	Dobra – 770	Krynica Morska – 11
Udział mieszkań wyposażonych w sieć wodociągową w % (2015)	Młynary, Nowe Warpno – 100,0	Wyśmierzyce – 80,3

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 4. Rozkład najmniejszych miast na skali kontinuum miejsko-wiejskiego

Źródło: opracowanie M. Woźniak.

cechuje wskaźnik udziału mieszkań wyposażonych w sieć wodociągową (ok. 5%), co może wskazywać, że w zakresie infrastruktury technicznej następuje relatywnie szybkie zmniejszanie się dysproporcji między miastem a wsią. Można zatem przyjąć, że ten aspekt badania poziomu miejskości coraz bardziej traci na znaczeniu, na co zwracał uwagę już w latach 80. XX w. Jałowicki (1987).

Klasyfikacja ośrodków na podstawie syntetycznego wskaźnika miejskości pozwala stwierdzić, że najmniejsze miasta w układach regionalnych wykazują niezbyt silne zróżnicowanie na skali kontinuum miejsko-wiejskiego, co potwierdza ich przeciętna dyspersja na tej skali (ryc. 4). Zdecydowana większość, aż 13 z 16, najmniejszych miast skupia się na dość krótkim odcinku skali i zawiera się w przedziale $(-0,50; +0,69)$. Można przyjąć, że miasta te mają w miarę podobny charakter w zakresie wskaźnika miejskości i wykazują przeciętne natężenie cech (własności) właściwych dla miasta. Tylko trzy miasta zajmują wyraźnie odrębne pozycje na skali kontinuum miejsko-wiejskiego. Jednym z nich jest Krynica Morska o wyspecjalizowanych funkcjach turystyczno-mieszaniowych, zlokalizowana peryferyjnie w górnej części kontinuum, charakteryzująca się najsilniejszym natężeniem cech właściwych dla miasta, zwłaszcza w aspekcie ekonomicznym. Pozostałe dwa ośrodki to Wyśmierzyce i Suraż, usytuowane najbardziej peryferyjnie w dolnej części kontinuum miejsko-wiejskiego, które charakteryzują się relatywnie najsłabszym natężeniem cech właściwych dla miasta w zakresie analizowanych aspektów miejskości.

Odwołując się do wcześniejszych badań Sokołowskiego (1999) dotyczących klasyfikacji małych miast w Polsce na skali kontinuum miejsko-wiejskiego, należy stwierdzić, że pomimo upływu 20 lat nieprzerwanie bardzo niski poziom miejskości wykazują Wyśmierzyce i Suraż. Jak stwierdził autor: „Szczególnie wyróżniają się, w sensie negatywnym, dwa najmniejsze miasta w Polsce: Suraż i Wyśmierzyce, nie odpowiadające „normom miejskości”, nie tylko w zakresie zaludnienia, ale także poziomu wyposażenia techniczno-infrastrukturalnego oraz z punktu widzenia charakteru bazy ekonomicznej” (Sokołowski 1999, s. 109). Jedynie w zakresie stopnia centralności ośrodka uzyskały one przyjęte wartości progowe. Z kolei wysoką pozycję Krynicy Morskiej na skali poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, co pośrednio jest potwierdzeniem jej wysokiego poziomu miejskości, potwierdzają wcześniejsze badania prowadzone przez Ponikowskiego (2011) czy Konecką-Szydłowską i Perdała (2017).

Studium przypadku – miejskość nowego miasta Kołaczyce w świetle badań ankietowych

W latach 1989–2018, a więc od początku okresu transformacji społeczno-gospodarczej, liczebność zbioru miast polskich zmieniała się prawie corocznie. W omawianym okresie liczba miast w Polsce wzrosła z 822 do 930, czyli o ponad 11%. W zdecydowanej większości przypadków dotyczy to procesu restytucji (przywrócenia) praw miejskich ośrodkom, które w przeszłości były już miastami. Rozkład przestrzenny nowo utworzonych miast nie jest regularny. Widoczna jest wyraźna ich koncentracja w południowo-wschodniej części Polski. W układzie regionalnym kraju wydzielić można województwa charakteryzujące się dużą liczbą nowo utworzonych miast: świętokrzyskie (13), lubelskie, małopolskie i śląskie (po 12) oraz kujawsko-pomorskie, w którym powstały tylko 2 miasta. Do podstawowych czynników powodujących nierównomierny rozkład nowych miast w Polsce można zaliczyć: 1) zróżnicowaną gęstość sieci osadniczej, która powoduje, że różne części kraju w odmiennym stopniu są nasycone ośrodkami miejskimi, a nadawanie praw miejskich jest elementem polityki zmniejszania tych dysproporcji, 2) nierównomierny rozkład przestrzenny byłych miast, najczęściej znajduje się w centralnej i południowo-wschodniej Polsce, 3) koncentrację miast i osiedli, które utraciły swą samodzielność w wyniku włączenia do większych ośrodków (proces secesji zachodzi na terenie województwa śląskiego), 4) nierównomierne zainteresowanie władz lokalnych i wojewódzkich uzyskaniem praw miejskich (Szymańska 1996, Drobek 1999, 2002, Krzysztofik 2006, Szmytkie, Krzysztofik 2011, Sokołowski 2014, Konecka-Szydłowska 2015).

Pod względem ludnościowym nowe miasta to ośrodki bardzo małe, gdyż zdecydowana ich większość liczy do 5 tys. mieszkańców, a liczba ludności najmniejszych nowych miast, które prawa miejskie otrzymały w 2018 r., nie przekracza 1 tys. mieszkańców. Są to położona w województwie świętokrzyskim Wiślica, będąca aktualnie najmniejszym miastem w Polsce, licząca 500 osób (dotychczas przez wiele lat były to Wyśmierzyce) i Józefów nad Wisłą w województwie lubelskim zamieszkały przez 964 mieszkańców.

Do zbioru nowych miast i jednocześnie najmniejszych ośrodków w układach regionalnych należą: Krynica Morska (nadanie praw miejskich w 1991 r.), Frampol (1993), Sośnicowice (1996), Zakliczyn (2006) i Kołaczyce (2010). Miasto Kołaczyce to jeden z sześciu ośrodków, które w 2010 r. otrzymały prawa miejskie. W tym przypadku nastąpiło to w wyniku procesu restytucji praw miejskich, gdyż położone w województwie podkarpackim Kołaczyce uzyskały prawa miejskie w 1358 r. i do 1933 miały status miasteczka (Najgrakowski 2009). Nowe miasta odgrywają różną rolę w procesach urbanizacyjnych danego powiatu i gminy. Kołaczyce liczące 1416 osób, będące najmniejszym miastem regionu, stanowią drugi ośrodek miejski powiatu jasielskiego, ale skupiają tylko 3,8% ludności miejskiej tego powiatu i 16% ludności całej gminy. Na początku 2010 r., tj. po przywróceniu miejscowości praw miejskich, przeprowadzono w Kołaczycach badania ankietowe na temat procesu umiastowienia i ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej ośrodka. Łącznie

uzyskano 22 ankiety, które wysyłano tradycyjną drogą pocztową i kierowano do konkretnego odbiorcy, tj. osoby lub instytucji. Respondenci reprezentowali instytucje administracji publicznej (urząd miasta i gminy), szkolnictwo różnego poziomu, organizacje i stowarzyszenia społeczne, sportowe, kulturalne i religijne. Wśród ankietowanych nieznaczną przewagę miały kobiety (52%), dominowali respondenci w wieku 30–39 lat (33%) i z wykształceniem wyższym (48%). Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że głównymi inicjatorami odzyskania praw miejskich byli członkowie Towarzystwa Miłośników Kołaczyc. Respondenci przy wykorzystaniu pięciostopniowej skali Likerta ocenili ogólny poziom miejskości nowego miasta jako przeciętny (średnia ocen równa 3,0). Zdaniem ankietowanych podstawowymi atrybutami wskazującymi na miejskość i jednocześnie pozytywnie wyróżniającymi ośrodek od innych małych miast regionu są: przeszłość historyczna, związana z posiadaniem praw miejskich i nadaniem herbu, rozwój działalności pozarolniczych w zakresie funkcji usługowych oraz zachowany miejski układ urbanistyczny w postaci rynku i wybranych elementów zabudowy miasta o charakterze zabytkowym, takich jak: kapliczka z rzeźbą Matki Bożej Niepokalanej (1803 r.), kościół parafialny pw. św. Anny w stylu neogotyckim z zabytkową kropielnicą (1632 r.) i chrzcielnicą z XVII w., budynek drewniany z podcieniami z XVIII w. W przypadku miasta Kołaczyc spełnione zostały trzy z czterech kryteriów branych pod uwagę w procedurze nadawania praw miejskich: przestrzenno-urbanistyczne, historyczno-administracyjne i społeczne. Kryterium demograficzne nie zostało spełnione, ze względu na liczbę ludności poniżej 2 tys. (Szmytkie, Krzysztofik 2011).

W opinii ankietowanych mieszkańców nowe miasto Kołaczyc dla otaczających obszarów wiejskich pełni trzy podstawowe funkcje. Dwie z tych funkcji dotyczą świadczenia usług publicznych: 1) w zakresie usług edukacyjnych, co związane jest z funkcjonowaniem szkoły średniej oraz 2) w zakresie ochrony zdrowia, co wynika z działalności ośrodka zdrowia, którą uzupełnia prywatna opieka medyczna lekarzy specjalistów. Kolejna, najczęściej wskazywana funkcja wiąże się z realizacją dla najbliższego otoczenia zadań w zakresie handlu i usług. Według respondentów mniejsze jest znaczenie Kołaczyc jako ośrodka kultury czy ośrodka o funkcjach turystyczno-wypoczynkowych. Badania wykazały, że Kołaczyc nie są postrzegane jako ośrodek aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w zakresie rynku pracy, chociaż charakteryzują się pewną nadwyżką przyjeżdżających do pracy nad wyjeżdżającymi (na poziomie 1,2; GUS 2014).

Opinie ankietowanych pozwalają stwierdzić, że ponowne uzyskanie statusu miejskiego stanowi wyjściowy impuls rozwojowy dla miejscowości i daje szansę na dalszy, bardziej dynamiczny rozwój. Do korzyści wynikających z restytucji praw miejskich mieszkańcy zaliczyli: większy prestiż miejscowości, napływ nowych inwestorów i większe możliwości korzystania z funduszy unijnych. W opinii władz samorządowych i ankietowanych mieszkańców wśród innych korzyści związanych z odzyskaniem praw miejskich znajdują się: uproszczone procedury odrolnienia gruntów, co daje możliwość szybszego inwestowania w budownictwo mieszkaniowe, infrastrukturę usługową i działalność gospodarczą, wzrost liczby mieszkańców oraz poprawa estetyki miasta i jakości infrastruktury drogowej i technicznej (Obiektwy Jasielski 2010).

Zakończenie

Podstawową przesłankę teoretyczną niniejszego opracowania stanowiła koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego rozpatrywana z punktu widzenia wzajemnej relacji badanych jednostek na skali kontinuum ze względu na rosnące lub malejące natężenie cech (własności) miejskości. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że najmniejsze miasta w układach regionalnych wykazują niezbyt silne zróżnicowanie na skali kontinuum miejsko-wiejskiego i charakteryzują się przeciętnym natężeniem cech właściwych dla miasta w zakresie analizowanych aspektów miejskości. Pewien brak zmian, co potwierdzają wyniki prac wcześniejszych, zwłaszcza w zakresie ośrodków o najsłabiej wykształconych cechach miejskich, może wskazywać na inercję niektórych elementów regionalnej sieci osadniczej, związaną w tym przypadku z wieloletnim utrzymywaniem się bardzo niskiego potencjału społeczno-gospodarczego wybranych ośrodków. W takiej sytuacji rodzi się pytanie, czy wobec silnej tendencji do nadawania praw miejskich obserwowanej od lat 90. XX w., słuszne jest zaniechanie od lat 70. XX w. odbierania praw miejskim ośrodkom o słabo wykształconych cechach miejskich. Z pewnością procesy umiastowienia są raczej nieuniknione w otoczeniu dużych aglomeracji miejskich, gdzie zachodzą dynamiczne zjawiska suburbanizacji prowadzące do przeobrażeń morfostrukturalnych osiedli wiejskich, jednak w przypadku pozostałych ośrodków władzom samorządowym i społeczności lokalnej będzie niewątpliwie zależeć na utrzymaniu istniejącego *status quo*, a odgórne narzucanie decyzji o odebraniu praw miejskich współcześnie jest raczej mało prawdopodobne.

Literatura

- Appenzeler D. 2011. Wielowymiarowa analiza porównawcza jako narzędzie opisu zjawisk złożonych, Warsztaty „Metody ilościowe w badaniach ekonomicznych”. Cz. II. Studium doktoranckie. Wydział Zarządzania UEP, Poznań.
- Babbie E. 2004. Badania społeczne w praktyce. PWN, Warszawa.
- Bański J. 2008. Strefa podmiejska – już nie miasto, jeszcze nie wieś. [W:] A. Jezierska-Thole, L. Kozłowski (red.), Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce. IGiPZ PAN, Toruń, s. 29–44.
- Berndt H. 1978. Die Natur der Stadt. Frankfurt/M.
- Biuletyn Szadkowski, red. Marszał T. 2001–2017. Wyd. Uniwersytet Łódzki, Urząd Miasta i Gminy Szadek.
- Chojnicki Z., Czyż T. 1989. Charakterystyka małych miast regionu poznańskiego a koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego. [W:] P. Korcelli, A. Gawryszewski (red.), Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce, Prace Geograficzne, IGiPZ PAN, 152: 139–157.
- Czyż T. 2016. Metoda wskaźnikowa w geografii społeczno-ekonomicznej, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 34: 9–19.
- Dropek W. 1999. Rola małych miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska. PIN Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Dropek W. 2002. Polskie nowe miasta 1977–2001. [W:] J. Słodczyk (red.), Przemiany bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej miast. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 71–84.
- Dropek W. 2005. Najmniejsze miasta w Polsce (1989–2003). [W:] K. Heffner (red.), Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny. Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice, s. 53–58.

- Dziewoński K. 1971. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań. [W:] K. Dziewoński (red.), Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Prace Geograficzne IG PAN, 87: 9–110.
- Falkowski J., Brodowski P. 2008. Ocena kontinuum miejsko-wiejskiego obszarów metropolitalnych Polski metodą potencjału społeczno-gospodarczego. [W:] W. Gierańczyk, M. Kluba (red.), Problemy i metody oceny kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce, Studia Obszarów Wiejskich, 13: 11–36.
- Gierańczyk W., Kluba M. (red.) 2008. Problemy i metody oceny kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce. Studia Obszarów Wiejskich, PTG PAN, 13.
- Golachowski S. 1964. Dawne wzory i nowe modele wsi, Czasopismo Geograficzne, 35, 3–4: 371–386.
- GUS 2014. Dojazdy do pracy w Polsce – wyniki NSP 2011. GUS, Warszawa.
- Jałowicki B. 1987. Proces urbanizacji a relacje miasto-wieś. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Wyd. PWN, Warszawa.
- Johnston R.J., Gregory D., Smith D.M. (red.) 1993. The dictionary of human geography. Blackwell, Oxford.
- Kielczewska-Zaleska M. 1972. Geografia osadnictwa. PWN, Warszawa.
- Kirk W. 1980. The rural-urban continuum: Perception and reality. [W:] G. Eynedi, J. Meszaros (red.), Development of settlement systems. Akademiai Kiado, Budapest, s. 11–19.
- Konecka-Szydłowska B. 2015. Restituted towns and their socio-economic conditions for development/Spoleczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych. [W:] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. University of Gothenburg, Gothenburg, s. 117–118/119–138.
- Konecka-Szydłowska B., Perdał R. 2017. Rola nowych miast w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym. Wiadomości Statystyczne, Rok LXII 3(670): 28–48.
- Korcelli P., Gawryszewski A. (red.) 1989. Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce. Prace Geograficzne, IGIPZ PAN, 152.
- Kostrubiec B. 1965. Klasyfikacja dynamiczna i wielo cechowa województw Polski. Biuletyn KPZK PAN, 35: 28–49.
- Krzysztofik R. 2006. Nowe miasta w Polsce w latach 1980–2009. Geneza i mechanizmy rozwoju. Próba typologii. Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec.
- Maik W. 1992. Podstawy geografii miast. Wyd. UMK, Toruń.
- Najgrakowski M. 2009. Miasta Polski do początku XXI w. Dokumentacja Geograficzna, 39.
- Nowak S. 2007. Metodologia badań społecznych. PWN, Warszawa.
- Obiektyw Jasielski 2010. Rozmowa z Małorzatą Salachą – burmistrz Kołaczyc.
- Perkal J. 1953. O wskaźnikach antropologicznych. Przegląd Antropologiczny, 19: 210–221.
- Ponikowski H. 2011. O ekstruzji potencjałów rozwoju najmniejszych miast w Polsce. [W:] M. Soja, A. Zborowski (red.), Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, s. 137–150.
- Ratzel F. 1891. Antropogeographie. T. II. Stuttgart.
- Runge J 2007. Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii. Wybrane narzędzia badawcze. Podręczniki i Skrypty, UŚ, Katowice.
- Słownik wyrazów obcych PWN. 1989. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Smith D. 1972. Geography and social indicators. South African Geographical Journal, 54: 43–57.
- Sokołowski D. 1992. Zróżnicowanie małych miast Polski w aspekcie funkcjonalnym i infrastrukturalnym. Czasopismo Geograficzne, 63, 3–4: 295–312.
- Sokołowski D. 1999. Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego. Wyd. UMK, Toruń.
- Sokołowski D. 2014. New towns in Poland. Bulletin of Geography, Socio-Economic Series, 23: 149–160.
- Stanny M., Śliwowska Z., Hoffmann R. 2017. Miasto – wieś: dychotomia czy continuum? Rozważania osadzone w trzech kontekstach: socjologicznym, ekonomicznym i geograficznym. Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych, 1(20): 265–279.
- Sulima M. 2012. Wybrane aspekty rewitalizacji urbanistycznej małego miasta Suraz. Architektura. Czasopismo Techniczne, 3-A/12, s. 267–272.
- Szmytkie R. 2006. Stopień rozwoju cech miejskich w małych miastach Polski. Czasopismo Geograficzne, 77(1–2): 69–82.

- Szmytkie R. 2014. Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego, 35.
- Szmytkie R., Krzysztofik R. 2011. Idea miejskości w Polsce. [W:] B. Namyślak (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*. T. 2. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich. Rozprawy Naukowe IGiRR UW 20: 25–38.
- Szymańska D. 1992. Przemiany miejskiej sieci osadniczej województwa bydgoskiego, toruńskiego i wrocławskiego. *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Geografia*, 26.
- Szymańska D. 1996. Nowe miasta w systemach osadniczych. Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Zagożdżon A. 1988. Osadnictwo – trwałość i zmienność. [W:] B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcenia miast w Polsce*. Ossolineum, Wrocław-Łódź, s. 57–74.

The smallest towns in Poland in terms of the conception of the urban-rural continuum

Abstract: The main aim of the study is to determine the role of the smallest towns in regional patterns and to examine the degree of their diversification on the scale of the urban-rural continuum on the basis of selected urban indicators. The 16 smallest towns, each situated in a different Polish voivodeship, are the subject of this research. The timeframe of the study covers primarily the year 2015. In order to achieve the key objective of the work, the research procedure consisting of the following stages was adopted. The first stage gives a synthetic account of the basic theoretical assumptions of the conception of the urban-rural continuum. The second stage involves a general characteristic of the smallest towns in regional patterns. The third, fundamental stage includes the classification of the towns on the scale of the urban-rural continuum on the basis of the urban indicators adopted. The fourth stage presents a case study and describes the level of urbanity of the smallest and also new town Kołaczyce. The classification of centres on the basis of a synthetic indicator of urbanity allows stating that the smallest towns in regional patterns show minor diversification on the scale of the urban-rural continuum and are characterised by the average concentration of urban features.

Key words: urban-rural continuum, the smallest towns, regional patterns